

“Leyli və Məcnun”

Üzeyir Hacıbəyovun irsinə həsr olunmuş HAJIBEYOV.com saytı.

© 2001 Azerbaijan International

Vebmaster: Arzu Ağayeva

Müsəlman Şərqində İlk Opera

“Leyli və Məcnun” operasının premyerası 1908-ci il yanvarın 25-də Bakıda Tağıyev teatrında keçirildi. Bu əsər “Müsəlman Şərqində İlk Opera” kimi tanınmağa başladı. Ölməz məhəbbət əsasında yazılmış bu əsər Şekspirin “Romeo və Cülyetta”sı ilə müqayisə edilə bilər. Lakin əslində bu rəvayət şifahi olaraq Şekspirin əsərindən 1000 il əvvəl yaranmışdır.

Operanın musiqisini Üzeyir Hacıbəyov (1885-1948) yazmışdır. Premyera zamanı onun 22 yaşı var idi. O, Azərbaycanın klassik şairi Füzulinin (1480-1562) “Leyli və Məcnun” əsərinin poetik tərcüməsinə əsaslanan librettonu qardaşı Ceyhun Hacıbəyovla (1891-1962) birgə yazmışdır. Sətirlərin çoxu olduğu kimi saxlanılmışdır.

Opera yaratmaq ideyası yəqin ki, qardaşların Şuşa şəhərindəki (1992-ci ildən erməni hərbi qüvvələri tərəfindən işğal olunub) uşaqlıq illərinə təsadüf edir. 1898-ci ildə həvəskarlar tərəfindən faciə oynanmış və bu iki qardaş oğlanlar xorunda Məcnunun Leylinin qəbri üstündə oxuduğu mahnını oxumuşlar. Bu onlara çox böyük təsir göstərmişdi.

Səhnələşdirmə Zamanı Yaranan Çətinliklər

Hacıbəyov “Leyli və Məcnun”u səhnələşdirərkən üzləşdikləri çətinliklər haqda danışardı. Həm maliyyə, həm də yaradıcı cəhətdən bir çox problem var idi. Məşqlər İslamiyyə Mehmanxanasında, bəstəkarların və eləcə də onlara maddi cəhətdən yardım göstərən yeganə şəxsin— İmran Qasımovun evində keçirilirdi.

Ən böyük çətinliklərdən biri o dövrdə Bakıda ciddi ifaçılıq mədəniyyətinin olmaması idi. Heç bir peşəkar aktyor və ya müğənni yox idi. Onlardan heç biri peşəkar təlim görməmiş və yalnız az faizi musiqini üzündən oxuya bilirdi. İki saathıq tamaşa zamanı baş rolları ifa edə biləcək vokalistlər tapmaq asan iş deyildi. Təsadüfən Hacıbəyov müxtəlif şəxslərlə rastlaşdı və onları baş rolları ifa etməyə inandırdı.

Onlardan birincisi Üzeyirin yaşadığı Təbriz mehmanxanası yaxınlığındakı su təchizatı mərkəzində çalışan Hüseynqulu Sarabski idi. Bir gün o, gəncin işləyərkən oxumasını gördü və qısa bir zamanda ona Məcnun rolunu təklif etdi.

Lakin qadın rolu olan Leyli roluna adam tapmaq daha çətin idi. Dini ənənəyə görə qadınlara səhnədə çıxış etmək icazə verilmirdi, kişilər isə bu rolu oynamaq istəmirdilər. Deyilənə görə bir gün Hacıbəyov çayxanada oturmuşdu. Bu zaman hündür gözəl bir oğlan—A. Fərəcov əlində çay onun masasına yaxınlaşdı. Və yenə də təsadüfən, o, işləyə-işləyə oxuyurdu. Lakin onu Leyli rolunu oynamağa inandırmaq çox çətin oldu.

“Leyli və Məcnun” səciyyəvi Avropasayağı opera deyil. Çünki o, orijinal formada—yəni nota alınmamış, improvizasiya şəklində ifa olunan milli Azərbaycan muğamlarına əsaslanır. Bəstəkarın göstərmək istədiyi emosional təsirdən asılı olaraq, operanın müxtəlif hissələrində müxtəlif muğamlar səslənir. Bu operada Mahur-Hindi, Segah, Bayatı-Şiraz, Şüştər, Bayatı-Kürd və Çahargahdan istifadə olunmuşdur.

Bu əsərin digər bir yeniliyi də odur ki, burada Azərbaycana xas olmayan harmonik xor musiqisi verilmişdir. Burada hekayəni davam etdirmək, hadisələrə münasibət bəsləmək və baş qəhrəmanların psixoloji vəziyyətini əks etdirmək üçün xordan istifadə edilmişdir. Xor simfonik orkestrlə müşayiət olunur ki, bu da daha bir yenilikdir.

Premyeranın son dəqiqəsində bəzi nasazlıqlar yarandı. Tamaşadan iki saat əvvəl Üzeyir skripkalar üçün bəzi şeyləri yenidən yazmalı və iki tarzən gəlib çıxmadığına görə özü orkestr çalasında oturaraq skripka çalmalı oldu.

Sonradan Üzeyirin köməkçisi və Hacıbəyov Ev Muzeyinin direktoru olan Ramazan Xəlilov (1900-1998) həmin ilk tamaşanı xatırlayır. O vaxt onun yeddi yaşı vardı. O, oturduqları balkonda çəkilməmiş tünd rəngli torun ona səhnəni görməyə mane olduğuna görə anasına şikayətləndiyini xatırlayır. Anası ona izah etmişdi ki, tor aşağıda teatrın əsas mərtəbəsində oturan kişilərin qadınları görməməsi üçündür. Bunu o zamankı müsəlman adət-ənənəsi tələb edirdi.

Premyeranı səhnələşdirərkən meydana çıxan bütün çətinliklərə baxmayaraq Hacıbəyov onu uğurlu hesab edirdi. O hiss edirdi ki, camaat xalq musiqisi tərəfindən müşayiət olunan klassik səhnələr üçün darıxmışdı. Opera bu gün də yaşayır və Azərbaycanda çox sevilir. O, Hacıbəyovun qoyub getdiyi ən önəmli musiqi mirası hesab edilir.